

REBcB16 Fenomén Byzanc: od romantismu po postmodernu

Obsah

George Gordon Byron	2
Emmanuil Roidis	3
Kostis Palamas	7
Konstantinos Kavafis.....	9
William Butler Yeats.....	14
Umberto Eco	18
Radovan Šimáček.....	22
Pangiotis Agapitos.....	25

George Gordon Byron

The Isles of Greece

Where burning Sappho loved and sung,
Where grew the arts of war and peace,
Where Delos rose, and Phoebus sprung!
Eternal summer gilds them yet,
But all, except their sun, is set.

.....

The mountains look on Marathon—
And Marathon looks on the sea;
And musing there an hour alone,
I dream'd that Greece might still be free;
For standing on the Persians' grave,
I could not deem myself a slave.

.....

Trust not for freedom to the Franks—
They have a king who buys and sells;
In native swords and native ranks
The only hope of courage dwells:
But Turkish force and Latin fraud
Would break your shield, however broad.

.....

Place me on Sunium's marbled steep,
Where nothing, save the waves and I,
May hear our mutual murmurs sweep;
There, swan-like, let me sing and die:
A land of slaves shall ne'er be mine—
Dash down yon cup of Samian wine!

Emmanuil Roidis

Papežka Jana

Když tito tři pocestní minuli Poikilon a vstoupili do Hadrianova města, vycházelo za Hymettem na bezmračné obloze slunce, jasné jako to, pod nímž uzrávala jablka v edenu. Ze všech stran zástupy Atěňanů putovaly do kostelů slavit „neděli pravoslavi“, svátek znovuvyvěšení obrazů. Strženi jejich proudem vešli tři pocestní do Théseova chrámu, jenž byl tehdy – jako křesťanský kostel – zasvěcen svatému Jiří. Křesťanství sice zardousilo modloslužbu, a přece tato nevinná oběť učinila svého vraha univerzálním dědicem a odkázala mu své chrámy, slavnostní bohoslužby, oběti, věštce, kněze a vykladače snů. Křesťané to všechno převzali a upravili pro svou potřebu jako plagiátoři cizí myšlenky. Chrámy přejmenovali na kostely, obětní místa na oltáře, slavnostní průvody na procesí a bohy na svaté. Z Poseidona se stal svatý Mikuláš, z Pana svatý Demetrios, z Apollona svatý Eliáš. Pro větší vážnost přidali jim kněží dlouhé brady, jako římské kuplířky dávají svým děvčatům světlovlasé paruky, aby nalákaly více zákazníků. Než vraťme se do Atén.

Po smrti prokletého Theofila, jenž dával usekávat ruce malířům a svaté obrazy nařizoval potírat vápnem, jako kojné natírají své prsy aloem, aby se zošklivili nemluvnatům, nebozí Východňané, zbavení již jedenáct let obrazů, toužili po nich po tak dlouhém odloučení dvojnásobně. Ze všech stran se teď vraceli z hor tyranem pronásledovaní pravoslavní mniši a malíři. Podle některých životopisců svatých proudili pryč do kostelů nejen živí, ale i dávno mrtví mučedníci, kteří vstali z hrobů, aby se mohli účastnit oné radostné slavnosti, při níž obrazy mluvily a uhlíky v kaditelnici radostí poskakovaly. Teď se i ti nejuživější obrazoborci náhle přeměnili v nadšené ctitele obrazů, jakmile bohem nenáviděného Theofila vystřídala bohem seslaná Theodora.¹ Rodiče lepili praménky vlásků svých dětí na sošky Panny Marie a mniši jí dokonce obětovali všechny své – až na ramena sahající vlasy. Ženy zas seškrabovaly z obrazů barvy a míchaly je s vodou a pily. Ba i kněží se častokrát odvážili padělat těmito barvami mešní víno. A v Aténách, tomto klasickém sídle pohanských model, rozrostla se horlivost věřících takovou měrou, že biskup byl nucen chránit obrazy sklem, aby nebyly docela zničeny množstvím polibků. Vždyť jen za několik dní ztratily barvy a staly se nezřetelnými, jako obraz Vykupitelův na roušce svaté Veroniky.

Podle právníků každé zneužití moci plodí nový zákon. V církvi Kristově se z každého bludu rodí nové, ortodoxní dogma. Horlivost obrazoborců vyvolala *uctívání obrazů*. Syn stal se na zlost ariánům „soudopodstatný“ s Otcem. Aby se vyvrátilo utrhačství Nestoriovo, byla madona nazvána Bohorodičkou. Papež Pius IX. potrestal své malověrné poddané za jejich bezbožné pochybování o neposkvrněném početí Matky boží tím, že jim uložil jako článek víry i neposkvrněné těhotenství její matky, babičky boží Anny. A kdo ví, co nového ještě vzejde z utrhačné knihy Renanovy, která podle dvojctihodného abbé Creliera „prokázala náboženství mnoho dobra, protože dala jemu i jeho bratřím v Kristu dokázat nad slunce jasněji pravdu“.

Milenci, provázeni sluhou, vešli do Theseionu a jen stěží tu našli místo v jakémisi koutku přeplněného chrámu. Toho rána sloužil mši svatou aténský biskup Niketas a blyštěl se ve zlatem protkávaném ornátě jako čerstvě tažený dukát. Obě děti Severu se tuze podívovaly přepychu tohoto sluhy božího, jenž hlásal chudobu a sliboval za ni věřícím posmrtný ráj, plný zlata, safírů, smaragdů a ametystů. Již tehdejší prelátům zdál se však lepší vrabec v hrsti než holub na střeše, a proto přenechávali asketům, nástupcům kyniků, roztrhané kutny, vši a rajske smaragdy, kdežto sami vykonávali

---

¹ Vis legendy, zvláště Kalokairini. Labbeus ji nazývá „femina veri dei munere, ut nomen indicat“.

bohoslužby celí ve zlatě v týchž chrámech, do nichž se podle Plutarcha neodvážil vstoupit žádný pohan, měl-li na sobě nějaké zlato. Theonas, jenž byl dříve chrámovým sluhou, nakláněl se chvílemi k Janinu uchu a vysvětloval jí obřady řecké církve. Tak například, že se pravoslavní křižují třemi prsty, čímž symbolizují svatou Trojici, že je nejdříve zvedají k čelu, aby si připomněli božstvo sedící na nebesích, pak že je kladou na břicho, aby tím naznačili, že Ježíš sestoupil do pekel, pak na pravé rameno, poněvadž po pravici Otce sedí Syn, a nakonec na levé rameno, aby zahnali od svého srdce ďábla. Potom jí vysvětloval pojmenování a používání jednotlivých částí svaté výzbroje kněze sloužícího bohoslužbu: pásu, „jenž ho opásá silou“, nákoleníku, „jenž mu visí po boku jako meč“, ornátu, jehož trojúhelníky znamenají Ježíše Krista – úhelný kámen církve, a kopí, jež římský voják zarazil do boku Spasitelova.

Zatímco Theonas to všechno vykládal, rozlomil kněz druhý chléb a proměnil jej v tělo Panny Marie, v jejíž skutečnou přítomnost při bohoslužbě tehdejší pravoslavní věřili, poněvadž jednou, když kněz pronášel slova „zvláště neposkvrněné Panny, rozpomeň se, ó Pane“, proměnil se obětní chléb ve viditelnou Pannu držící Ježíška v náručí. Další chleby zasvětil kněz svatému Janu Křtiteli, mučedníkům, prorokům a ostatním svatým. Poté vyprosil boží milost i pro živé, pro arcibiskupa, pro kněze, pro dobrodince církve a jiné. Když všichni dostali svůj díl oběti, tak jako kdysi v témž chrámě ji dostávali věřící při slavnosti Théseově, zamával jáhen kadidelnicí nad oltářem, pak se zpívalo De profundis a potom... Myslím, že je zbytečné, abychom sledovali celou mši. Ostatně by se od dnešní byzantské mše ani nelišila, a podle katolíků musí zůstat takovou navždycky, nepřístupná civilizaci a lpějící na středověkých zvycích jako škeble na skále, coby trest a důsledek rozštěpení církvi.

Oba Germáni se tuze divili nekonečné délce bohoslužby, i když to byl jen výtah z výtahu mše svatého Jakuba. Potomci Periklovi si zase zvědavě prohlíželi oba cizince, tak jako si přírodopisci prohlížejí nějaký podivný výtvar živočišné říše. Nemohli si totiž srovnat v hlavě jejich kněžské roucho s jejich bezvousou tváří a krátce ostříhané vlasy. Když skončil církevní obřad a každý dostal svůj kus zasvěceného chleba, utvořil se kolem obou dítek Západu těsný kruh zvědavců. Prohlíželi si je od hlavy až k patě a na všechno možné se jich vyptávali. Odkud jsou a jak to, že se nestydí chodit jako mniši s oholenou bradou a proč – což je ještě horší – nosí podvlékačky, které, jak známo, pokládají pravoslavní mniši za neodpuštělnou změkčilost. Jana a Theonas stačili jen stěží odpovídat na všechny otázky. A zatím se lidský řetěz úžil a úžil, že se z toho už počal úžit i dech našich přátel. Nescházelo mnoho, aby si Frumentios, jemuž chyběla znalost řečtiny i dostatek trpělivosti, začal razit průchod pěstí, když tu šťastnou náhodou přišel v pravý čas biskup, osvobodil je a svému stádu vyčínil za dotěrnost. Pak vzal oba cizince k sobě do biskupských nosítek nesených osmi novokřtěnými Bulhary, kterých jeho Svatost používala místo koní, a dal je přenést do svého biskupského sídla na úpatí Akropole. Tam byla připravena bohatá hostina na oslavu znovunastolení obrazů.

Stůl byl prostřen na zahradě ve stínu starého platanu a prohýbal se pod tíhou džbánů a mas, jejichž výpary se mísily s vůní květů. Zanedlouho počali přicházet hosté. Byli to většinou pravoslavní mniši, kteří se v době obrazoborectví rozprchli a ukrývali v jeskyních a po horách, aby nebyli Theofilem nuceni plivat na svaté obrazy nebo se veřejně oženit s nějakou jeptiškou někde na náměstí.

Protože tito dobří poustevníci žili dlouho pospolu s divokou zvěří, sami z toho všeho zdivočeli a byli na pohled odporní. Mezi nimi vynikl zejména otec Matyáš, jemuž z přílišného půstu vylézali z úst červi, dále Athanasius, jenž si nikdy nemyl obličej ani nohy, ani nejedl vařenou stravu, protože mu pomíjivý oheň kuchyně připomínal neuhasitelné plameny pekla, a konečně Meletios, jehož tělo bylo poseto podezřelými vředy jako tělo Jobovo. Avšak Job si alespoň škrábal své rány hranou škeble, aby utišil svědění, kdežto zbožný Meletios, jakmile zahlédl, že mu nějaký červ vypadl z některé rány na

zem, sebral ho a znovu položil na místo, aby tak rozmnožil své tělesné bolesti a tím i příští odměnu své duše.

Po nich přišel otec Pafnucios, ponořený neustále v nebeské vytržení. Tento světec tak málo dbal o věci pozemské, že mnohokrát, když měl žízeň, vypil místo vody olej ze své lampičky. Pak přišel zbožný Trifon, jenž nikdy nenosil čistou košili, ale vždycky jen špinavé prádlo svého převora. Po něm poustevník Nikon, jenž propadl tělesnému hříchu, uchýlil se za trest na hřbitov, kde žil celých třicet let, spal vstoje jako kůň a jedl jenom trávu, která tam rostla, zalévána jeho slzami. Za nimi, opírajíce se o dlouhou hůl, přišli pomalým a kolísavým krokem ještě další mniši z hor. Někteří z nich byli zohaveni jako antické sochy a všichni bez výjimky byli špinaví, zavšivení a nesnesitelně zapáchali hladem, svatostí a česnekem.

Ubohá Jana ustupovala před těmito odpornými výtvoři anatolského fanatismu s hrůzou, brzy si ucpávala nos, brzy zavírala oči. Pochybovala přitom, jsou-li to vůbec lidské bytosti, a bezděky si vzpomínala na to, co četla ve starých knihách o psohlavcích a lidoopech nebo ve svatých legendách o satyrech, kteří žili se svatým Antonínem na poušti v Thebaidě a rozprávěli s ním o teologii. Ale tito smradlaví, červy rozežraní kostlivci, pro něž požitky a záhuba, peklo a čistota byly slova totožná, tito mnichové, anachoreti, poustevníci a asketi, na něž dnes pouhá vzpomínka budí soucit nebo děs, byli za kralování zbožné Theodory ve velké vážnosti, jako kočí za Michala III. nebo jako opice za papeže Julia. A proto slávychtivý a u dvora dobře zapsaný biskup Niketas musel být k nim zdvořilý a štědrý, tak jako u nás kandidáti parlamentu jsou nuceni podávat na ulici ruku kdejakým ničemům a lupičům z hor.

Mimo tyto mnichy byli na biskupskou hostinu pozváni ještě dva profesoři řecké literatury, jeden astrolog a tři eunuchové, kteří přinesli z Atén císařský dekret o znovunastolení obrazů. Když se všichni usadili a odříkali modlitbu „Jeztež chudí“, ukrojil Niketas kus chleba a obětoval jej na stříbrné míse obrazu Madony, která při hostinách tehdejších zbožných křesťanů dostávala vždycky první porci, jako u starověkých věřících Vesta, dcera bohyně Rhey. Pak se biskup začal starat o hosty. Pohroužil nůž do břicha tučného kůzlete, z něhož se rozlila hned libá vůně česneku, cibule a póru, jimiž bylo toto zvíře s podivuhodným uměním nadito. Po kůzleti byly předloženy ryby s kaviárem, pak jehně s medem a kdoulemi. Jana, zvyklá na jednoduchá a ne-kořeněná jídla tehdejšího Německa, kde i slavnostní hostiny začínaly a končily — jako v Iliadě — masem opékaným na rožni, zabodávala vidličku jen váhavě a s nedůvěrou do těchto složitých výrobků byzantské kuchyně. A když okusila atické víno, smíšené se smolou, sádrou a pryskyřicí, ucukla uleknutím rty s obavou, aby jí snad Atéňané nedali napít bolehlavu jako Sokratovi. Mnich, který seděl vedle ní, přinesl jí místo toho jiný pohár. Avšak ten vzbudil u naší Němky ještě větší ošklivost. Byl to mnišský nápoj, tak zvaný ballanion, na který přišel pravděpodobně svatý Antonín, když svému vepři vařil žaludy. A tento nápoj se zachoval dodnes v řeckých internátech, kde se podává nebohým chovancům místo kávy. Zkrátka jak Jana, tak Frumentios seděli u tohoto bohatě prostřeného stolu hladoví a žízniví, jako franští vyslanci na hostině Nikeforově, až se pohostinný Niketas nad nimi slitoval a dal jim přinést pečené holuby, hymettský med a ničím nemíchané víno z ostrova Chiu. Při pohledu na červený džbán s tímto božským nápojem rozzářily se potměšilé obličejové tváře dobrých asketů tak jako peklo, když do něho sestoupil Spasitel, a všichni horlivě nastavovali poháry tomuto purpurovému nektaru Homérovy vlasti. Dokazovali tím, že lidská přirozenost podléhá sice — jako těhotné ženy — podivným chutím, neboť může milovat i ballanion, špinu, vepře a pryskyřicové víno, ale jakmile se v jakékoli formě zaskvěje cokoli ve své pravé a nefalšované podobě, hned se k tomu obrací jako magnetická střelka k pólu, tak jako tito Niketovi hodovníci ke džbánu chijského vína.

[...]

Oba benediktini, provázeni Theonasem a množstvím Atéňanů, kteří za časů apoštolských nedovedli nic jiného než klábosit nebo naslouchat všelijakým novinkám, prošli městem, jež se — zbaveno svých soch a oltářů — podobalo Polyfémovi oslepenému Odysseem. Tam, kde se dříve tyčila socha, byl nyní zaražen kříž, kde stával oltář, viděl jsi nyní mikroskopickou kapličku pokrytou kupolí, podobnou kamenné paruce. Tyto malé chrámečky byly vystavěny Atéňankou Eudoxií², jež chtěla každému svatému zasvětit vlastní bydliště. Proto dala vystavět to množství všelijakých chýší, které připomínaly spíše architektonickou činnost bobrů než majestát neznámého boha. U vchodů do těchto kapliček vysedávali mniši a asketi, seškrabovali své vředy nebo staré rukopisy a vpisovali do nich pak životopisy svatých. Nebo pletli také košíky, snídali cibuli a blahořečili bohu, že se narodili Helény, a ne barbarů. Jenom antické kráse žen se oba cizinci obdivovali. Není divu. Vždyť za těchto časů byly Atény dodavatelem žen pro byzantské císaře, kteří si odtud vybírali své manželky, jako jejich nástupci - sultáni si je vybírali v Kirgizii.

Toto zušlechťování atické rasy má svůj počátek v době obrazoborectví. Tehdy po vypovězení byzantských obrazů neměly ženy před očima už hubené Madony a vyzáblé světce, a proto zvedaly opět své pohledy k sochám a reliefům Parthenonu a rodily děti jim podobné. A tak právě i z umělecké stránky zdá se mi reforma našeho církevního malířství nutná. Jako důkaz tohoto vlivu obrazů mohou posloužit i manželky židovských bankéřů v Prusku, které od rána do noci přepočítávají tolary a dukáty s obrazem císaře Viléma. Tyto ženy rodí totiž děti tak podobné panovníkovi, že se vším právem nazývá otcem svých poddaných.³ Obě dívky Severu obdivovaly mimo krásu žen i nezvyklou cudnost mladých dívek, které zahaleny do dlouhých tunik tiskly se ke svým matkám jako meč k boku vojáka. Své pohledy nerozdílely jako svěcený chléb mimojdoucím, ale upíraly je k zemi, aby se vyhnuly dolíkům a neklopýtly. Kdykoliv vítr jen trochu rozevlál záhyby jejich šatů, červenaly se. Zkrátka — ve všem se lišily od dnešních dívek, které se svým chováním podobají natolik vdaným ženám, že se člověk diví, proč pro ně rodiče hledají ženicha. Jana a Frumentios minuli Věž větrů a přešli na tržiště, kde s údivem pozorovali, jak si archonté a biskupové kupují svůj denní pór. Pak dospěli do stoy poikilé, v níž místo filosofů našli astrology, věštce věštící z mísy, vykladače snů a učitele, kteří sem dolů přicházeli jednou týdně ze škol na Hymettu, aby kouzlem své řeči a džbány plnými medu přilákali žáky. Učitelství jim na jejich potřeby nevynášelo, uznali proto za vhodné vrhnout se vedle školy i na včelařství, aby zvýšili své příjmy. Celých deset dnů strávila Jana se svým druhem prohlídkou starověkých památek, kostelů, okolí Atén a druhých deset dnů odpočívala pod útulnou střešou kláštera v Dafni. Tamní mnichové byli ochotni poskytnout na celý život pohostinství oběma benediktinům, jejichž řádoví bratři je měli zkrátka vyhnat z jejich vlastních sídel jako draví vlci.⁴

Překlad L. a M. Papadopulosovi, 1967.

---

² Eudoxie – byzantská císařovna (pozn. překl.)

³ Srovnej H. Heine: Reisebilder

⁴ Klášter v Dafni byl skutečně za vévodů de Laroche, je-jichž hroby lze ještě vidět u vchodu do kostela, obsazen benediktiny. Viz Rangabé, Hellenika, sv. I, str. 221.

Kostis Palamas

Η φλογέρα του βασιλιά

Μα εγώ είμαι απ' τη ζωή σοφός, μου δώκανε τα χρόνια
τη γνώση, και μου πλάσανε καρδιά και νους το λόγο,
και γνώση και σοφία μου και λόγος μου ω Παρθένο,
ευλογημένα είν' από Σε. Και στο σκολεϊό του κόσμου
μια δύναμη έγινε σ'εμέ δασκάλισσα για μένα,
και μόμαθε τα γράμματα που είν' άμαθα απ' τους άλλους.
Ο νομοθέτης κι ο υπουργός κι ο στρατηγός εγώ είμαι,
βουλή και χέρι είν' από με κ'η προσταγή μου ο νόμος.
Όχτρος μου είν' η γυναίκα εμέ, το ψέμα είν' η γυναίκα,
είν' η γυναίκα η άβυσσο, όχι γιατί είν' εκείνη
πιο δολερή απ' το ταίρι της τον άντρα και πιο μαύρη·
ειν άμοιαστη κι αταίριαστη μέσ' στα δεινά της πλάσης,
γιατ' έτσι ψεύτρα, είν' άγγελος, κ' έτσι άβυσσο, είνια βρέφος,
και πνέει, σα να τη φύσηξε το στόμα Σου, Θεοτόκο!
Δεν είμαι της γυναίκας γιος, μηδέ βλαστάρι του άνδρα,
(έλεος, Κυρά, και σβύσε μου τη φλόγα της βλατήμιας),
άνθρωπος όχι, Κένταυρος θα είταν ο πρώτος πόχει
σπαρτό το γένος που έφερε στην οικουμένη εμένα.
Όχτρος μου εμένα κ' η άσοφη σοφία του διαβασμένου,
όλοι οι φονιάδες της ζωής και οι πνίτες της αλήθειας.
Φύτρα κακή, γραμματικοί, ρήτοροι, φιλοσόφιο,
με τα γιομάτα ονόματα και τ' άδεια τα κεφάλια,
πλέχτες των αερολόγων και των ανόητων ψάλτες!
Είν' όμορφος ο θάνατος απ' ό,τι μέσα που έχει
αξήγητο κ απέραντο κι αθάνατο και μέγα,

The King's Flute

But life has made me wise; the passing years
Have taught me poise, and thought has trainde my speech;
My knowledge, craft, and words, have all been blessed
By you, O Virgin! In the world's wide school
An inner force has been my educator
To teach me lore unknown to all the rest.
Law-giver, minister, and general
Am I in one, and my will is the law.
My enemy is woman, fount of lies;
She is a pitfall-not that she behaves
More vilely than her consort; but, among
The ills of life, she is inscrutable!
Both fiend and angel, serpent-like and pure,
She seems to breathe your own breath, Mother of God!
I am no son of woman and of man
(Grace, Lady, and forgive my blasphemy!)
Four, doubtless, someone of the Centaur race
Was he who fathered me into this world.
The witless pedants, they too, are my foes,
Those murderers of life and of the truth.
You noisome weeds, you wordmongers and sophists,
With your full phrases and your empty heads,
You weavers of vain clouds and lying dreams!
Death has its beauty in al lit contains
Of mystery, of timelessness, of space;

κ' εσείς, αντί να γίνετε των κρίνων τρυγητάδες
που μέσ' από τα μνήματα σαν πιο χλωρά φυτρώνουν,
(γιατί τα πότισαν καρδιές με δάκρυα και με αίμα),
και κάτου απ' των αμάραντων κυπαρισσιών τους ίσκιου
αντί να μελετήσετε τον κόσμο που διαβαίνει
κι όλο είν' ο ίδιος κι' όλο αλλάζει, - εσεί, γυρτοί στους τάφους
ταράζετε τα κόκκαλα και ψηλαφολογάτε
τις κάμπιες κι απ' του θάνατου τη νέκρα είν' η ζωή σας.
Και ζήτε από την ασκημιά σαν καταχωνιασμένοι,
κι όλο φαντάζεστε πως είναι αχτίδα της λήθειας
τ' αχνόφεγγο του σκέλεθρου και της πυγολαμπίδας,
πάντα στρεβόι, κι αγρίκητα κι αμίλητα σας είναι
όλα τα ωραία και τ' αγαθά, δειχτά ή κρυφτά, της Πλάσης.
Η γλώσσα που βροντομαχά στο λόγο μου είν' η γλώσσα
της αργατιάς, της λεβεντιάς, και των ακέριων, και είναι
με τη δική σας άμοιαστη πόχει τα λόγια πάντα
ξεθωριασμένα σα νεκρά και σα μπαλσαμωμένα.
Έμένα ροδοκόκκινα τα λόγια μου σαλεύουν
σαν του ματιού το παίξιμο και σαν την όψη αλλάζουν,
γιατί στη γλώσσα των απλών κάθε που την αφήσουν
όλο να δώση τ' άνθος της, το Πνέμα τ' άγιο πνέει
που χέρια πάει και λογισμούς προς τα μεγάλα έργα.
Και ρίμες και πιττάκια σας κι όλα σας τα γραμμένα,
φύτρα κακή, σκολαστικύ, ξυλόσοφοι, λογάδες,
δεν είναι τίποτε, μπροστά καταφρονεμένο,
στ' άγραφο, στ' αποσπερινό τραγούδι, πυο τ' αρχίζει
σαν κατεβαίνη απ' το σλωρό βουνόπλαγο ο τσοπάνος
και του τ' αρπάζει η θάλασσα και του τ' αποτελειώνει
στη μέρα που αγροσβύνοντατ τ' ακούει, κι ανγααλλάζει!

And you, instead of gathering the lilies,
Which bloom more beautiful among the graves
Because they have been dewed with heart-shed tears;
Instead of meditating on the world
That ever changes yet remains the same;
Beneath dark cypresses, you ever turn
Towards the tombs to dwell on bones and worms,
And revel in putrescence and despair.
You live as though engulfed in ugliness,
And ever you take for a ray of truth
The glimmer of a glow-worm or a bone;
And, blind and deaf, you cannot see or hear
The harmonies and wonders of Creation.
The speech that from me thunders is the speech
Of toilers, warriors, and simple men,
Quite different from yours of which the words,
Like corpses mummified, are dead and dry.
My words are living and are full of fire
Like flashing glances in an eager face;
For in the language of the simple, when
It has been freed to bloom, a holy Spirit
Resides to lead the Mind towards the heights.
And all your tomes, your parchments, your epistles,
You noisome weeds, you phrasemongers, you sophists,
Are nothing when compared to that disdained
Unwritten song the shepherd sings by night
As he descends from the steep, grassy hill;
The song the dark sea murmurs to its own
Deep tune in farewell to the dying day.

Konstantinos Kavafis

Στην εκκλησία (1912)

Την εκκλησίαν αγαπώ — τα εξαπτέρυγά της,
τ' ασήμια των σκευών, τα κηροπήγιά της,
τα φώτα, τες εικόνες της, τον άμβωνά της.

Εκεί σαν μπω, μες σ' εκκλησία των Γραικών—
με των θυμιαμάτων της τες ευωδίες,
μες τες λειτουργικές φωνές και συμφωνίες,
τες μεγαλοπρεπείς των ιερέων παρουσίες
και κάθε των κινήσεως τον σοβαρό ρυθμό —
λαμπρότατοι μες στων αμφίων τον στολισμό —
ο νους μου πηαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας,
στον ένδοξό μας Βυζαντινισμό.

Μανουήλ Κομνηνός (1915)

Ο βασιλεύς κυρ Μανουήλ ο Κομνηνός
μια μέρα μελαγχολική του Σεπτεμβρίου
αισθάνθηκε τον θάνατο κοντά. Οι αστρολόγοι
(οι πληρωμένοι) της αυλής εφλυαρούσαν
που άλλα πολλά χρόνια θα ζήσει ακόμη.
Ενώ όμως έλεγαν αυτοί, εκείνος
παληές συνήθειες ευλαβείς θυμάται,
κι απ' τα κελλιά των μοναχών προστάζει
ενδύματα εκκλησιαστικά να φέρουν,
και τα φορεί, κ' ευφραίνεται που δείχνει
όψι σεμνήν ιερέως ή καλογήρου.

Ευτυχισμένοι όλοι που πιστεύουν,
και σαν τον βασιλέα κυρ Μανουήλ τελειώνουν
ντυμένοι μες στην πίστι των σεμνότατα.

In Church

I love the church: its labara,
its silver vessels, its candleholders,
the lights, the ikons, the pulpit.

Whenever I go there, into a church of the Greeks,
with its aroma of incense,
its liturgical chanting and harmony,
the majestic presence of the priests,
dazzling in their ornate vestments,
the solemn rhythm of their gestures—
my thoughts turn to the great glories of our race,
to the splendor of our Byzantine heritage.

Manuel Komninos

One dreary September day
Emperor Manuel Komninos
felt his death was near.
The court astrologers—bribed, of course—went on babbling
about how many years he still had to live.
But while they were having their say,
he remembered an old religious custom
and ordered ecclesiastical vestments
to be brought from a monastery,
and he put them on, glad to assume
the modest image of a priest or monk.

Happy all those who believe,
and like Emperor Manuel end their lives
dressed modestly in their faith.

Niketas Choniates, 2, 7, s. 220–221 (tr. Magoulias 1984, 124–125):

The wise and trice-blessed Patriarch Theodosios advised him to take thought, as a father, of the affairs of state while he was still in possession of his faculties and to search for someone who should steadfastly cleave to his son, the successor to the throne who had not yet reached puberty, one who should be as devoted to the emperor as to his own mother. Those most baneful charlatans of astrology who urged the emperor to spend his leisure time in sexual pleasures boldly told him that he would soon recover from his illness and shamelessly predicted that he would level alien cities to the ground. What was even more incredible, being glib of speech and accustomed to lying, they foretold the movement of the universe, the convergences and conjunctions of the largest stars, and the eruption of violent winds; they very nearly predicted the transformation of the entire universe, showing themselves to be oracular ventriloquists rather than astrologers. Not only did they reckon the number of years and months and count the weeks until these things would take place and clearly point them out to the emperor but they also designated the exact day and anticipated the very moment as though they had precise knowledge of those things which the Father had put in his own power and concerning those and concerning which the Savior censured his inquisitive disciples. The emperor sought caves as protection against the winds and prepared them for habitation; he removed the glass from the imperial buildings so that they should not be damaged by the blasts of the winds while his attendants, kinsmen, and sycophants also anxiously involved themselves in these undertakings, with some burrowing into the earth like ants and others making tents, fastening them with threefold cords and cutting sharp pegs to serve as supports.

But, as I was saying, the symptoms of the emperor's disease worsened, he rashly made use of the bathing room; there, he saw that, like the water, his hopes for continued life were being washed away. He briefly discussed his son Alexios with those in attendance, and, foreseeing the events that would follow his death, he intermixed his words with lamentations.

On the device of the patriarch, he renounced his earlier trust in astrology.

Finally, placing his hand on artery to take his own pulse, he sighed deeply, struck his thigh with his hand, and asked for the monastic garb. As was to be expected, these words raised a confused clamor. No provision had been made for monastic garb, but the emperor's attendants managed to procure from somewhere a black threadbare cloak. They removed his soft royal vestments and dressed him in the coarse habit of the life in God, converting him into a spiritual soldier with a more divine helmet and a more holy breastplate, and enrolled him in the army of the Heavenly Ruler. The tattered garment, which neither reached to the feet nor covered the whole body, left the knees bare so that no one who witnessed the scene remained without fear as he reflected on human frailty at the end of life and the wretchedness of the body cast around us like an oyster shell and united with the soul.

Άννα Κομνηνή (1920)

Στον πρόλογο της Αλεξιάδος της θρηνεί,
για την χηρεία της η Άννα Κομνηνή.

Εις ίλιγγον είν' η ψυχή της. «Και
ρείθροις δακρύων», μας λέγει, «περιτέγγω
τους οφθαλμούς.... Φευ των κυμάτων» της ζωής της,
«φευ των επαναστάσεων». Την καίει η οδύνη
«μέχρις οστέων και μυελών και μερισμού ψυχής».

Όμως η αλήθεια μοιάζει που μια λύπη μόνη
καιρίαν εγνώρισεν η φίλαρχη γυναίκα·
έναν καϋμό βαθύ μονάχα είχε
(κι ας μην τ' ομολογεί) η αγέρωχη αυτή Γραικιά,
που δεν κατάφερε, μ' όλην την δεξιότητά της,
την Βασιλείαν ν' αποκτήσει· μα την πήρε
σχεδόν μέσ' απ' τα χέρια της ο προπετής Ιωάννης.

Anna Komnina

In the prologue to her *Alexiad*,
Anna Komnina laments her widowhood.

Her soul is all vertigo.
“And I bathe my eyes,” she tells us,
“in rivers of tears.... Alas for the waves” of her life,
“alas for the revolutions.” Sorrow burns her
“to the bones and the marrow and the splitting” of her soul.

But the truth seems to be this power-hungry woman
knew only one sorrow that really mattered;
even if she doesn't admit it, this arrogant Greek woman
had only one consuming pain:
that with all her dexterity,
she never managed to gain the throne,
virtually snatched out of her hands by impudent John.

Από υαλί χρωματιστό (1925)

Πολύ με συγκινεί μια λεπτομέρεια
στην στέψιν, εν Βλαχέρναις, του Ιωάννη Καντακουζηνού
και της Ειρήνης Ανδρονίκου Ασάν.
Όπως δεν είχαν παρά λίγους πολυτίμους λίθους
(του ταλαιπώρου κράτους μας ήταν μεγάλ' η πτώχεια)
φόρεσαν τεχνητούς. Ένα σωρό κομμάτια από υαλί,
κόκκινα, πράσινα ή γαλάζια. Τίποτε
το ταπεινόν ή το αναξιοπρεπές
δεν έχουν κατ' εμέ τα κομματάκια αυτά
από υαλί χρωματιστό. Μοιάζονε τουναντίον
σαν μια διαμαρτυρία θλιβερή
κατά της άδικης κακομοιριάς των στεφομένων.
Είναι τα σύμβολα του τι ήρμοζε να έχουν,
του τι εξ άπαντος ήταν ορθόν να έχουν
στην στέψι των ένας Κυρ Ιωάννης Καντακουζηνός,
μια Κυρία Ειρήνη Ανδρονίκου Ασάν.

I am very moved by one detail
in the coronation at Vlachernai of John Kantakuzinos
and Irini, daughter of Andronikos Asan.
Because they had only a few precious stones
(our afflicted empire was extremely poor)
they wore artificial ones: numerous pieces of glass,
red, green, or blue. I find
nothing humiliating or undignified
in those little pieces of colored glass.
On the contrary, they seem
a sad protest against
the unjust misfortune of the couple being crowned,
symbols of what they deserved to have,

Να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος.
Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι
που με τι ευχαρίστησι, με τι χαρά
θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοειδωμένους·

of what surely it was right that they should have
at their coronation—a Lord John Kantakuzinos,
a Lady Irini, daughter of Andronikos Asan.

Σα βγεις στον πηγαμιό για την Ιθάκη,
να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
Τους Λαιστρυγόνας και τους Κύκλωπας,
τον θυμωμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι,
τέτοια στον δρόμο σου ποτέ σου δεν θα βρεις,
αν μέν' η σκέψις σου υψηλή, αν εκλεκτή
συγκίνησις το πνεύμα και το σώμα σου αγγίζει.
Τους Λαιστρυγόνας και τους Κύκλωπας,
τον άγριο Ποσειδώνα δεν θα συναντήσεις,
αν δεν τους κουβανείς μες στην ψυχή σου,
αν η ψυχή σου δεν τους στήνει εμπρός σου.
As you set out for Ithaka
hope the voyage is a long one,
full of adventure, full of discovery.
Laistrygonians and Cyclops,
angry Poseidon—don't be afraid of them:
you'll never find things like that on your way
as long as you keep your thoughts raised high,
as long as a rare excitement
stirs your spirit and your body.
Laistrygonians and Cyclops,
wild Poseidon—you won't encounter them
unless you bring them along inside your soul,
unless your soul sets them up in front of you.

να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,
και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις,
σεντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια κ' έβενους,
και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,

όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά·
σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,
να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.

Πάντα στον νου σου νάχεις την Ιθάκη.
Το φθάσιμον εκεί είν' ο προορισμός σου.
Αλλά μη βιάζεις το ταξίδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλά να διαρκέσει·
και γέρος πια ν' αράξεις στο νησί,
πλούσιος με όσα κέρδισες στον δρόμο,
μη προσδοκώντας πλούτη να σε δώσει η Ιθάκη.

Η Ιθάκη σ' έδωσε τ' ωραίο ταξίδι.
Χωρίς αυτήν δεν θάβγαινες στον δρόμο.
Αλλά δεν έχει να σε δώσει πια.

Κι αν πτωχική την βρεις, η Ιθάκη δεν σε γέλασε.
Έτσι σοφός που έγινες, με τόση πείρα,
ήδη θα το κατάλαβες η Ιθάκες τι σημαίνουν.

Hope the voyage is a long one.
May there be many a summer morning when,
with what pleasure, what joy,
you come into harbors seen for the first time;

Translated by Edmund Keeley/Philip Sherrard, 1992.

may you stop at Phoenician trading stations
to buy fine things,
mother of pearl and coral, amber and ebony,
sensual perfume of every kind—
as many sensual perfumes as you can;
and may you visit many Egyptian cities
to gather stores of knowledge from their scholars.

Keep Ithaka always in your mind.
Arriving there is what you are destined for.
But do not hurry the journey at all.
Better if it lasts for years,
so you are old by the time you reach the island,
wealthy with all you have gained on the way,
not expecting Ithaka to make you rich.

Ithaka gave you the marvelous journey.
Without her you would not have set out.
She has nothing left to give you now.

And if you find her poor, Ithaka won't have fooled you.
Wise as you will have become, so full of experience,
you will have understood by then what these Ithakas mean.

William Butler Yeats

Sailing to Byzantium (1926)

That is no country for old men. The young
In one another's arms, birds in the trees
– Those dying generations – at their song,
The salmon-falls, the mackerel-crowded seas,
Fish, flesh, or fowl, commend all summer long
Whatever is begotten, born, and dies.
Caught in that sensual music all neglect
Monuments of unageing intellect.

An aged man is but a paltry thing,
A tattered coat upon a stick, unless
Soul clap its hands and sing, and louder sing
For every tatter in its mortal dress,
Nor is there singing school but studying
Monuments of its own magnificence;
And therefore I have sailed the seas and come
To the holy city of Byzantium.

O sages standing in God's holy fire
As in the gold mosaic of a wall,
Come from the holy fire, perne in a gyre,
And be the singing-masters of my soul.
Consume my heart away; sick with desire
And fastened to a dying animal
It knows not what it is; and gather me
Into the artifice of eternity.

Plavba do Byzance

Zde není země starců. Objímá
se všechno mladé, ptáci na stromě
zpívají – pokolení předsmrtná,
ve vodách různé ryby přehojné,
zvěř, drůbež celé léto v úctě má
vše, co se plodí, rodí, zahyne.
Zajatcům hudby smyslů nechce se
dbát nestárnoucí inteligence.

Zestárlý muž je zubožené nic
na holi strašák, ledaže snad v něm
si duše tleská, zpívá, a tím víc
za každý cucek v šatu smrtelném,
ne v škole zpěvu, ale zkoumajíc
památky, v čem byl velkým člověkem.
Přeplul jsem moře, toužím ze srdce
znát svatou krásu města Byzance.

Vy v svatém božském ohni mudrci
jak v zlatém reliéfu na stěně,
pojd'te, vy v svatém ohni kroužící,
a učitelé zpěvu buďte mně.
Stravte mé srdce zchřádlé teskníci,
když poutá je to zvíře zemdlené,
že neví, čím je. Ať se uhostí
tam v umělecké dílně věčnosti.

Once out of nature I shall never take
My bodily form from any natural thing,
But such a form as Grecian goldsmiths make
Of hammered gold and gold enamelling
To keep a drowsy Emperor awake;
Or set upon a golden bough to sing
To lords and ladies of Byzantium
Of what is past, or passing, or to come.

Byzantium (1930)

The unpurged images of day recede;
The Emperor's drunken soldiery are abed;
Night resonance recedes, night-walkers' song
After great cathedral gong;
A starlit or a moonlit dome disdains
All that man is,
All mere complexities,
The fury and the mire of human veins.

Before me floats an image, man or shade,
Shade more than man, more image than a shade;
For Hades' bobbin bound in mummy-cloth
May unwind the winding path;
A mouth that has no moisture and no breath
Breathless mouths may summon;
I hail the superhuman;
I call it death-in-life and life-in-death.

Až vyjdu z těla, nechci obléknout
z přírodních věcí žádné podoby,
ale tvar, který jen Řek umí kout,
a když jej zlatým smaltem vyzdobí,
neupadne už císař do dřímot –
nebo být zlaté ptáče, pělo by
vznešeným pánům, dámám v Byzanci
příběhy zašlé, jsoucí, budoucí.

Byzanc

Neočištěné denní tvary odcházejí.
císařovi žoldnéři do spánku se zpijí.
Odchází noční ozvěna, když noční chodci zazpívali
po gongu z velké katedrály.
Báň, kterou hvězdy nebo měsíc ozářil,
nemá v uctivosti
lidské složitosti,
zuřivost a kal člověčenských žil.

Přede mnou se vznáší tvar, člověk nebo stín,
spíše stín než člověk, spíše tvar než stín.
Vždyť snad podsvětní cívka v roušce mumie
klikatou stezku odkryje.
Ústa bezdechá, neovlažená
snad vyvolají bezdechého.
Zdravím cosi nadlidského.
To pro mě smrt v životě a život v smrti znamená.

Miracle, bird or golden handiwork,
More miracle than bird or handiwork,
Planted on the starlit golden bough,
Can like the cocks of Hades crow,
Or, by the moon embittered, scorn aloud
In glory of changeless metal
Common bird or petal
And all complexities of mire or blood.

At midnight on the Emperor's pavement flit
Flames that no faggot feeds, nor steel has lit,
Nor storm disturbs, flames begotten of flame,
Where blood-begotten spirits come
And all complexities of fury leave,
Dying into a dance,
An agony of trance,
An agony of flame that cannot singe a sleeve.

Astraddle on the dolphin's mire and blood,
Spirit after spirit! The smithies break the flood,
The golden smithies of the Emperor!
Marbles of the dancing floor
Break bitter furies of complexity,
Those images that yet
Fresh images beget,
That dolphin-torn, that gong-tormented sea.

Překlad J. Valja 1961.

Div, pták ze zlata vytepaný,
spíše div než pták či vytepaný,
stojí v hvězdném svitu na větvi.
Kokrhá jako kohout z podsvětí,
nebo vydrážděn lunou zesměšňuje hrdě,
sám z kovu, který nepodléhá změně,
ptáky a květy obyčejné
a všechny složitosti kalu nebo krve.

O půlnoci se po císařské dlažbě kmitají
plameny, jež se z otepí ani ocelí nerozžihají
a jež neruší bouře, plameny zrozené plameny,
do nichž vcházejí duchové z krve zrození,
aby tam všechny zběsilé složitosti zanechali.
Do tance umírají
v transu a agónii,
v agónii plamene, jenž ani rukáv neopálí.

Na delfínově kalu a krvi plují
duch za duchem! Kovárny povodeň zadržují,
zlatotepecké císařovy kovárny!
Taneční síň zadrží mramorovými schoami
zběsilosti a složité hoře,
ty tvary, jež jako dřívě
plodí nové tvary živé,
to delfíny rvané, gongem trýzněné moře.

Robert Silverberg

Sailing to Byzantium (1986)

Znovu se zadíval na moře. Představil si nově zrozené město, nečekaně se vynořující z mlhy – zářící věže, obrovské paláce s kopulovitými střechami a zlaté mozaiky. Pro ně by to nebylo nic obtížného. Mohli by je prostě přenést celé mimo čas – s Císařem na trůnu a opilými císařskými žoldáky, řvoucími po ulicích, s dunivými zvuky z katedrály, nesoucími se nad Velkým bazarem; se skákajícími delfíny za přímořskými pavilóny. Proč ne? Měli Timbuktu. Měli Alexandrii. Toužíš po Konstantinopoli? Tedy viz – zde je Konstantinopol! Nebo Avalon nebo Lyonese nebo Atlantida. Mohli mít vše, co chtěli. Čistý Schopenhauer – svět podle přání a představ. Ano! Tito štíhlí, tmavoočí lidé neúnavně cestující od zázraku k zázraku! Proč by nemohl být na řadě Cařihrad? Ano. Proč ne? Tohle není svět pro starce, napadlo jej, ale pro mladé, choulící se ve svých náručích, pro ptáky na větvích stromů – ano! Ano! Vše, co si jen umanuli. (79)

„Začínám být stará a škaredá, Charlesi.“

„Pojedeme do Konstantinopole spolu. Vyrazíme zítra, ano? Co říkáš? Najmeme si loď. Je to rychlý krátký skok přes Středozevní moře. Plout do Cařihradu! Kdysi, v mých časech, byla taková báseň. Asi není zapomenuta, protože byla vložena do mého programu. Přešla všechna ta tisíciletí a starého Yeatse pořád někdo zná! *Pro mladé ptáky, v náručích schoulených, pro ptáky na větvích stromů!* Jed' se mnou do Cařihradu, Gioio!“ (117)

Překlad: Plout do Byzance, česky přel. Z. Weberová in: Robert Silverberg, Stíny noci, Slaný 1994, 77–121.

Umberto Eco

Baudolino (2000)

Niketas a Baudolino seděli proti sobě v jakési věžičce, ze tří stran měla gotická sdružená okna. Jedno skýtalo pohled na Zlatý roh a protilehlý břeh s Perou, galatská věž tam čněla ze spleti uliček a chatrčí, z druhého byl vidět přístavní kanál ústící do úžiny svatého Jiří a ze třetího by byla vidět celá Konstantinopol, kdyby něžný odstín oblohy bohužel nezakrýval hustý dým stoupající z hořících paláců a bazilik.

Byl to už třetí požár za posledních devět měsíců. Ten první zničil dvorní sklady a zásoby od Blachern až po hradby Konstantinovy, druhý pohltil skladiště, v nichž měli své zboží uloženo Benátčané, Amalfijští, Pisánci a Židé, a vyhnul se pouze čtvrti Janovanů, ležící až pod úpatím akropole, kdežto třetí právě teď běsnil všude, kde to jen trochu šlo.

Pod nimi protékala opravdová ohnivá řeka, hroutila se sloupořadí, bortily se paláce a padaly sloupy, ohnivé koule vylétající ze středu nezměrného ohniště zapalovaly a sežehovaly i vzdálené domy, větrem hnané plameny jakoby z rozmaru celé peklo rozdmýchávaly a vracely se, odkud vyšlehly, aby pohltily i to, co předtím ušetřily. Vzhůru stoupal hustý dým, zespoda stále ještě narudlý živým ohněm, už ale v jiném odstínu, těžko říci, zda to byl klam způsobený paprsky vycházejícího slunce, nebo vlastnostmi koření, dřeva či jiných materiálů, které oheň spaloval. Navíc se sem z různých míst města hrnuly vůně a pachy muškátového ořechu, skořice, pepře a šafránu, hořčice nebo zázvoru — takže nejkrásnější město světa sice hořelo, ale jako ohřívadlo šířící nejrůznější aroma a vůně.

Baudolino, zády ke třetímu oknu, se proměnil v temný stín obklopený svitem jak nastávajícího dne, tak požáru. Niketas mu naslouchal a zároveň se v mysli vracel k událostem posledních dnů.

Onoho střeďečního rána 14. dubna léta Páně 1204, neboli šest tisíc sedm set dvanáct let od počátku světa, jak bylo zvykem počítat v Byzanci, uběhly už dva dny od chvíle, kdy se Konstantinopole s konečnou platností zmocnili barbaři. Byzantská vojska, blýskající brněními, štíty a helmicemi při přehlídkách, i císařská garda složená z anglických a dánských žoldnéřů, vyzbrojených strašlivými dvou-sečnými sekýrami, které ještě v pátek kladly nepříteli odpor a kurážně bojovaly, témuž nepříteli v pondělí, kdy konečně zdolal hradby, neslavně podlehly. Vítězství to bylo tak náhlé, že sami vítězové v obavách, že dojde k protiútoky, svůj postup zastavili a založili další požáry, aby obránce města udrželi v patriční vzdálenosti. V úterý ráno se však celé město dozvědělo, že uzurpátor Alexios Dukas zvaný Murtzuflos v noci uprchl do vnitrozemí. Poražení a osiřelí obyvatelé města okamžitě prokleli zloděje trůnu, kterého ještě předchozího večera oslavovali, a dokonce hýčkali, když zaškrtil svého předchůdce. Jak byli bezradní a nevěděli kudy kam (ustrášení, ustrašení, ustrašení, jaká hanba, naříkal Niketas nad utrpenou potupou), nakonec v dlouhatánském průvodu, s patriarchou a všemi možnými kněžími v obřadním šatu, s mnichy, kteří koktali cosi o slitování, ochotni zaprodat se novým pánům, jako se zaprodali pánům předchozím, s kříži a obrazy Pána našeho nad hlavami, kam stoupal i jejich křik a nárek, vykročili vstříc dobyvatelům v naději, že si je tím nakloní. Doufat ve slitování barbarů, kteří vůbec nepotřebovali, aby se jim nepřítel vzdal, aby pak mohli provést to, o čem po celé měsíce snili, totiž vyplenit nejrozlehlejší, nejlidnatější, nejbohatší a nejvznešenější město světa a podělit se o jeho mrtvé tělo, bylo ovšem holé šílenství. Nekonečný průvod plačících osob se

nakonec ocitl tvář v tvář podmračeným neznabohům na netrpělivě podupávajících koních a s ještě zakrvácenými meči v rukou. A ti jako by si průvodu vůbec nevšimli, pustili se okamžitě do drancování.

Milosrdný Bože, jak strašlivé byly naše strasti a naše utrpení! Jak se jen mohlo stát, že hluk moře a mraky zastřené a snad i zatměné slunce či pouť hvězd po obloze nás na blížící se pohromu předem neupozornily? Tak si naříkal Niketas onoho úterního večera, kdy se zmateně snažil projít městem, jež bývalo hlavním městem posledních Římanů — na jedné straně se vyhýbal hordám nevěřících, na druhé mu v cestě bránily další a další požáry, zoufal si, že se vůbec nedostane domů, a pronásledovaly ho obavy, že sběř, jež ovládla město, by mohla ohrozit jeho rodinu.

Když už přicházela noc a k tomu, aby se odvážil projít zahradami a překonat prázdná prostranství mezi hipodromem a chrámem Boží moudrosti, se mu nedostávalo odvahy, zahlédl otevřené vstupní brány svatyně a v domnění, že zběsilost barbarů se posvátné místo neopovážila znesvětit a ušetřila je, vyrazil k chrámu.

Sotva však vešel, už bledl hrůzou. Rozlehlý prostor chrámové lodi byl poset mrtvolami a mezi nimi se potáceli namol opilí nepřátelští rytíři. Lidská sběř kladivy rozbíjela stříbrná, zlatem vroubená dvířka ke kůru. Nádherná kazatelna byla převázána provazy, aby ji mulí spřežení mohlo z chrámu odtáhnout. Opilá soldateska popoháněla nebohé muly, kterým na hladké podlaze klouzala kopyta, zprvu hroty a pak i ostrím mečů, nešťastná vyděšená zvířata si ulevovala chlístanci výkalů, a některá nakonec upadla a zůstala bezmocně ležet na podlaze kluzké kobylinci a krvi.

Hloučky těchto předních hlídek Antikristových se pustily do oltářů. Niketas bezmocně přihlížel, jak otevřeli tabernákl, brali z něj kalichy a posvátné náčiní odhazovali na podlahu, dýkami odlupovali z pohárů drahokamy, ukrývali je v šatu a poháry pak odhazovali na hromady k ostatním předmětům určeným k roztavení. Ale ještě než tak učinili, někteří z nich s úšklebkem od sedla odepjali čturu s vínem, nalili je do posvátné nádoby a při pití výsměšně napodobovali mši celebrujícího kněze. A kdyby jenom to! Na hlavním, o všechno obraném oltáři lihovinou rozjařená děvka v rozhaleném šatu bosýma nohama dupala po eucharistické tabuli, pošklebovala se svatým obřadům a muži kolem ní se smáli a vybízeli ji, aby odložila poslední zbytky šatu. Nakonec se úplně nahá opravdu jala před oltářem tančit dávný hříšný tanec *cordax* a potom se unavena s řiháním usadila na trůnu patriarchově.

Niketas zaplakal nad tím, čemu jeho oči musely přihlížet, pak se však rozběhl na opačný konec chrámu, ke sloupu, který lidová zbožnost nazvala Sloupem potivým — stačilo se jej dotknout rukou, aby předvedl svůj věčný mystický pot, Niketu však k němu nevedly důvody mystické. Než se k němu ale dostal, postavili se mu do cesty dva veřelci — připadali mu jako obři — a pánovitě se na něho rozkřikli. Nemusel ani znát jejich jazyk, aby mu bylo jasné, že jeho dvořanský šat v nich budí představu kapes plných zlata nebo aspoň sdělení, kde je ukryl. Niketas okamžitě pochopil, že je ztracen — při nesnadném putování ulicemi dobytého města se stal několikrát svědkem toho, jak napadenému nestačilo ukázat, že má u sebe jen několik mincí, nebo odpřisáhnout, že nikde neukrývá žádný poklad; zneuctění aristokrati, naříkající starci a o své vlastnictví obraní majitelé byli mučeni, dokud svým mučitelům neprozradili, kam majetek ukryli, a pokud žádný neměli, a nemohli tudíž úkryt prozradit, byli mučeni dál, dokud nevypustili duši, nebo zabiti a ponecháni na místě, a jestliže nějaký měli a nakonec úkryt přece jen prozradili, pak mučení, které jejich přiznání předcházelo, bylo tak dlouhé a hrozné, že zemřeli stejně, a navíc museli přihlížet, jak jejich vrazi odvalují kámen, bourají narychlo postavenou zed, strhávají obložení se stropu a berou do loupeživých rukou cennosti a nádoby, poslouchat, jak v jejich rukou šustí hedvábí a samet, sledovat, jak berou do prstů drahokamy a šperky a jak čichají k nádobám a váčkům se vzácným kořením.

A právě v okamžiku, kdy se Niketas už považoval za mrtvého, zaplakal nad rodinou, kterou opouštěl, a žádal Boha všemohoucího o odpuštění hříchů, vtrhl do chrámu Boží moudrosti Baudolino.

Krásný jak sám Saladin vjel do chrámu na čabrakami vyšňořeném koni, s velkým rudým křížem na hrudi a s taseným mečem v ruce a volal: „U břichapáně, zvlčilé matky boží, mrtvého pánaboha, vy svatokrádežní vepři, odporní hříšníci, tak se podle vás zachází s náčiním Pána našeho Krista Ježíše?“ a mečem naplocho hlava nehlava rozdával rány rouhačským zlotřilcům, označeným stejným křížem, jaký on sám měl na hrudi; byli namol opilí, zatímco on naopak běsnil vzteky. Když se dostal k děvce, sklonil se k ní, vzal ji za vlasy, vláčel ji po podlaze v kobylincích a křičel na ni strašlivé věci o matce, která ji přivedla na svět. Jenže ti, které měl kolem sebe a o nichž se domníval, že je trestá, byli buď tak opilí, nebo natolik zaměstnaní vylupováním drahokamů ze všeho, do čeho byly vsazeny, že si jeho počínání vůbec nevšimli.

A tak se dostal až k oběma obrům, kteří se chystali mučit Niketu, zadíval se na nešťastníka prosícího o smilování, pustil hřívu děvky, jež bez vlády zůstala ležet na zemi, a dokonalou řečtinou řekl: „Pro tři krále, kterých bylo dvanáct, ty jsi přece basileův ministr Niketas. Co pro tebe mohu udělat?“

„Bratře v Kristu, ať jsi kdokoliv,“ zvolal Niketas, „zbav mne těchto latinských barbarů, kteří chtějí mou smrt – zachraň mé tělo, a zachrániš svou duši!“ Z této výměny orientálních popěveků toho oba latinští poutníci moc nepochopili a chtěli se dozvědět, co mají znamenat, od Baudolina, který se zdál patřit k nim. Promluvili na něho provensálsky a Baudolino se na ně rovněž v dokonalé provensálštině rozkřikl, že muž na zemi je vězněm hraběte Balduina z Flander a na jeho rozkaz že se právě vydal po něm pátrat, kterážto *arcana imperii* dva nebozí vojáci jako oni nemohou vůbec pochopit. Na okamžik zůstali, jako když do nich uhodí, ale pak pochopili, že případ-nou diskusí by jen ztráceli čas, který se dá s vynaložením menší námahy využít k hledání jiných pokladů, a vzdálili se od Nikety a Baudolina k hlavnímu oltáři.

Niketas si sice nelehl tváří na zem, aby svému zachránci zlíbal nohy, protože na zemi už ležel, byl ale přece jen příliš otřesen tím, co se stalo, než aby zachoval veškerou důstojnost, která k jeho postavení náležela. Řekl: „Můj dobrý pane, díky za pomoc, která znamená, že ne všichni Latinové jsou lité šelmy hnané nenávistí. Nepočínali si tak ani Saraceni, když podruhé dobyli Jeruzalém. Saladin se tenkrát spokojil s několika málo mincemi a obyvatele města nechal na pokoji! Jaká to hanba pro veškeré křesťanstvo, bratří vyzbrojeni proti bratřím, poutníci, kteří měli dobýt Svatý hrob, se dají na své cestě zadržet chamtivostí a závistí a jnou se ničit římské impérium! Konstantinopoli, Konstantinopoli, otče chrámů, kníže víry, jenž radíš ke správným postojům, živiteli veškerých věd, schráno všech krás, pils z rukou Božích z kalichu zběsilosti a nechal ses sežehnout ohněm větším než ten, který spalil Pentapolis! Jací to závistiví a urputní démoni tě zkopili nestřídmostí svého vlastního opojení, jací to šílení a nenávisti hodní Nápadníci ti zažehli svatební pochodeň? Ó otče, oděný kdys zlatem a císařským purpurem, nyní nečistý, vyzáblý a oloupený o své děti, jako ptáci v kleci uvěznění nenacházíme cestu, po níž bychom se vydali a opustili toto město, jež bývalo městem naším, zároveň však postrádáme ráznost, jež by nás přiměla setrvat v něm, a zaplétání do spousty omylů co těkavé hvězdy jím bloudíme!“

„Pane Niketo,“ ozval se Baudolino, „doneslo se mi, že vy Řekové rádi mluvíte o všem možném, nikdy bych ale nevěřil, že v takové míře. Máme před sebou jediný problém, totiž jak odtud bez úhony vynést vlastní prdel. Já tě mohu zachránit tak, že tě ukryji v janovské čtvrti, ty mi však musíš poradit, jak se co nejrychleji a nejbezpečněji dostaneme do Neoria, protože kříž na mé hrudi chrání mne, ne však tebe. Lidé kolem nás přišli o světlo rozumu, uvidí-li mne s řeckým zajatcem, budou si myslet, že má svou cenu, a budou se snažit vzít mi jej.“

Vypluli z Benátek na počátku léta a při zastávce v jednom z přístavů — bylo to v srpnu — se dozvěděli, že Sicilané dobyli Soluň a možná se už rojí na březích Propontidy. To byl také důvod, proč kapitán, jakmile uprostřed noci do tohoto úseku moře vepluli, dal přednost dlouhatánské oklice až k protějšímu břehu, aby mohl ke Konstantinopoli zamířit jakoby od Chalkedonu. Aby zdržení nějak nahradil, slíbil cestujícím, že jejich vylodění bude hodné basilea, protože na Konstantinopol je nejkrásnější pohled tehdy, přípluje-li se k ní v okamžiku, kdy na město dopadnou první sluneční paprsky.

Jenže když pak Baudolino a jeho druzi za svítání vyšli na palubu, zklamaně se po sobě podívali, protože pobřeží halila neproniknutelná ranní mlha. Kapitán je však okamžitě ujistil, že k městu je třeba blížít se pomalu a že mlha, do níž už ostatně pronikal první jitřní jas, se postupně rozplyne.

Po další hodině plavby jim kapitán rukou ukázal na bílý bod, vrchol kupole, která jako by rozhrnovala oponu... A zanedlouho se podél pobřeží objevila napřed sloupoví některých paláců a pak i obrysy a zbarvení domů, růžovým odstínem se oděly napřed zvonice a poté pod nimi i hradby s věžemi. A najednou jako nějaký velký stín, zatím ještě ukrytý pod parami zvedajícími se z jednoho vrchu a bloudícími pod oblohou, zahlédli výsostně harmonickou a v paprscích jitřního slunce lesklou kupoli chrámu Boží moudrosti, jak se jakoby zázrakem vynořuje z nicoty.

Následoval neustávající sled dalších a dalších překvapení, další a další kupole se nořily do oblohy, ze které postupně mizely cáry mraků, zeleň, pozlacené sloupy, bílé kolonády, narůžovělý mramor, a nakonec v celé své slávě i císařský palác Bukoleon se svými cypřiši v pestrobarevném labyrintu visutých zahrad. A jako poslední se objevilo ústí Zlatého rohu přehrazené masivním řetězem, bránícím v průjezdu, a napravo bělostná věž Galaty.

Baudolino dojatě vyprávěl a Niketas po něm teskně opakoval, jak byla Konstantinopol krásná, když ještě byla krásná. „Ach, bylo to město, kde na každém kroku čekaly dojmy a zážitky,“ pokračoval Baudolino. „Ihned po příjezdu jsme si ujasnili, co se tam děje. Náhoda nás přivedla k hipodromu, zrovna když se chystali popravit nějakého basileova nepřítele...“

Radovan Šimáček

Kříž proti kříži (1980)

CAŘIHRADSKÁ MEZIHRA

ANI JÁ JSEM SE NEUBRÁNIL OKOUZLENÍ, když jsem procházel cařihradskými ulicemi. Sami obyvatelé Cařihradu nazývají své město hrdě vládkyní světa. Mají-li tím na mysli velikost a bohatství své metropole, myslím, že tak činí právem, neboť které jiné město by se mohlo měřit s Konstantinopolí? Ti, kdo poznali Řím, Paříž či jiná velká města, například v Champagni, Burgundsku nebo ve Flandrech, slynoucí obchodem, mi dávají za pravdu. Cařihrad je všechny předčí svou rozlehlostí, ale i výstavností, počtem svatyní, uměleckými poklady a bohatstvím. Vězte, že Cařihrad má tvar jakoby lodní plachty, trojúhelníku, jehož každá strana měří nejméně jednu dlouhou míli. Dva hroty tohoto trojúhelníku jsou omývány mořskými vinami. Třetí roh vybíhá do pevniny, a tam právě stojí největší chrám Svaté moudrosti a palác císaře Konstantina. Ta strana města, která je obrácena k souši, je opatřena valem a místy až trojnásobným opevněním, jehož věže jsou tu postaveny tak hustě vedle sebe, že sedmiletý chlapec by z jedné z nich lehce dohodil jablkem na sousední věž. Ze strany moře, které je tu tak úzké, že z evropského břehu lze dohlédnout na břeh asijský, nemůže být pochopitelně žádný příkop ani val, o to vyšší jsou tu však hradby. Člověka až zamrazí, když pozvedne zrak k jejich cimbuřím.

Pokud jde o počet obyvatel, totiž o všechny Řeky, kteří tu bydlí, malí i velcí, chudí i bohatí, myslím si, že by se jich prostě nikdo nedopočítal a také nikdo nemůže vypovědět nic kloudného, co by vykouzlilo představu tohoto pohádkového města. Výstižně to vyjádřil můj přítel Robert z Clari: — Žádný člověk na světě, kdyby žil tady v Cařihradě sebedéle, nemohl by spočítat všechny lidi ani popsat všechny pamětihodnosti. A kdyby vyprávěl jen setinu toho, co je pravda o cařihradském bohatství, o kráse a vznešenosti zdejších klášterů, kostelů a paláců, měli by ho za lháře, kterému by nikdo nevěřil.

Říkali mi, že čtvrť, která při útoku Benátčanů lehla popelem, je veliká jako město Arras. Nikdy jsem nebyl v tom francouzském městě, ale když jsem se zašel podívat na vyhořelou čtvrť, shledal jsem, že to byla nesmírná plocha, ale přitom jen nepatrná část celého města, které má nespočetné ulice a uličky, tržiště, domy, skvělé paláce a chrámy.

Je to prostě zázračná podívaná. Nebyl ovšem Cařihrad vždy tak velkolepý, jak jsme ho uviděli. Původně byl jen skromným řeckým městem. Změnilo se to teprve, když římský císař Konstantin daroval Řím se vším panováním církevním i světským papeži Silvestrovi a sám si zvolil za sídlo řecké město, které se tenkrát jmenovalo Byzanc. Měl pak ve snu vidění, jež si vyložil jako rozkaz, aby město zvelebil na prvé v celém světě. Učinil tak a nazval je městem Konstantinovým neboli Konstantinopolí. Říkají mu také druhý Řím a celá země bývá nazývána Romania, ale jak pravím, starý Řím se ani zdaleka nevyrovná dnešnímu Cařihradu, jenž jej předčí ve všech ohledech.

Kde jinde by se našel takový palác jako Bukelion? Má padesát sálů a třicet kaplí a všechno je zdobeno zlatým vykládáním. V největší kapli jsou všechny předměty, které jsou jinde ze železa, jako kliky a závory, z ryzího stříbra. Sloupy tu jsou z jaspisu a porfyru a všechno je posázeno drahými kameny a podlahy jsou z drahocenného mramoru a právě v této svaté kapli jsou uloženy nejvzácnější relikvie: dva kusy z kříže, na kterém trpěl Spasitel, oba velké jako lidská noha, hrot kopí, jímž byl

proboden Kristův bok, dva hřeby, jimiž byl přibit, nádobka s jeho zachycenou krví, trnová koruna, část šatu Matky Boží i hlava svatého Jana Křtitele, je-li ovšem pravá...

Neméně nádherný je palác Vlacherny, jenž slouží za sídlo císaři. Čítá asi dvě nebo tři sta místností a asi dvacet kaplí. Jen si to porovnejte s naším klokotským hradem, který má jedinou slušnou síň! Za div divů však považuji kostel Svaté moudrosti či Trojice nebo snad i Svatého ducha. Celý ten kostel, větší než benátský chrám svatého Marka, je stavěn dokulata a uvnitř má ochoz podepřený sloupy, jež jsou opět z jaspisu a porfyru a ozdobené drahým kamením. Říkají, že každý z těch sloupů má takovou moc, že komukoli, kdo se oň opře, vyléčí jednu nemoc, ten nemocné ledviny, onen zase bolavý bok. Sám jsem to nevyzkoušel, neboť má poraněná ruka byla už vyhojena, ale Strachotova pravice, ať se opíral sebevíc, zůstala chromá.

Před chrámem Boží moudrosti stojí sloup, který je nejméně tak vysoký, jako kdyby se na sebe postavilo sto osob. Na tom mramorovém sloupu ozdobeném měděnými pásy stojí socha císaře Heraldia, odlitá velmi dovedně z mědi. Ukazuje rukou k pohanské zemi a je u ní nápis, že císař, pokud bude živ, nenechá Saracény nikdy na pokoji. V druhé ruce třímá císař zlaté jablko ozdobené křížem, které vyjadřuje, že císaři je svěřena vláda nad celým tímto krajem světa. Velmi jsem se tomu podivil, ale zároveň jsem byl nemálo překvapen, že si u císařovy sochy vystavěli hnízdo jeřábi a nikdo je odtud nezaplašil. Jak se zdá, Řekové chodí okolo té sochy nevšímavě, takže jim ani nepřipomene jejich povinnosti v boji proti pohanům.

Tak jako mezi sebou soupeří oba paláce — Bukelion a Vlacherny, tak s chrámem Boží moudrosti soupeří bohatstvím klášter Sedmi apoštolů, který je tak nazván, protože jsou v něm k věčnému spánku uložena těla sedmi Kristových učedníků. Je tu pohřben i sám císař Konstantin i jeho matka svatá Helena a jiní císařové.

Před palácem Bukelion je zvláštní prostranství upravené pro hry. Řekové je označují jako hipodrom, což znamená koňské závodiště. Je dlouhé na jeden a půl dostřelu z kuše a na jeden dostřel široké a okolo je stupňovitě zvýšený prostor pro diváky. Napočítal jsem celkem třicet stupňů. Celé prostranství je vyzdobeno nespočetnými sochami mužů i žen, jakož i nejrůznějších zvířat, jako býků, velbloudů, lvů, medvědů a také koní. Nejvíce jsem obdivoval právě ty sochy koní pro jejich přímo zázračnou podobu s živými koni.

Jiným takovým zázrakem jsou dvě sochy, každá asi dvacet stop vysoká. Jeden z těch obrů ukazuje rukou k západu a nápis říká: Odtud přijdou ti, kdo dobudou Cařihradu. Vypadá to, jako by ten nápis předvídal, že se nám podaří vstoupit do města, neboť i my jsme připluli od západu. Avšak druhá socha ukazuje na velmi ošklivé místo a její nápis zpupně prohlašuje: Tam je potom nacpeme. Zdálo se mi to velmi urážlivé a s Robertem z Clari, který byl mým nejčastějším průvodcem na toulkách, Cařihradem, jsme nad tím dlouho kroutili hlavou. Říkali nám však, že ty nápisy jsou velmi staré, takže nemohly být zaměřeny proti nám. Čert však věř těm podšitým Řekům! Slyšeli jsme také, že v prostoru těch dvou sloupů měli své stánky penězoměnci, kteří obchodovali i s drahými kovy a kameny. Toho dne, kdy jsme vstoupili do Cařihradu, se však odtud stáhli a neviděli jsme je ani potom. I to nasvědčovalo, že nás v Cařihradě neviděli dvakrát rádi a měli z nás obavy.

Obdivoval jsem se ve městě také třem obrovským, neobyčejně objemným sloupům. Na každém z těch sloupů žil v maličkém přístřešku poustevník. Uvnitř každého z těchto sloupů bylo totiž skryto schodiště, po kterém bylo možno vystoupit až na jeho vrchol. Právě na těchto sloupech byly znázorněny osudy města Cařihradu, a to nejen příběhy, které se už staly, ale i to, co se teprve stane. Nevycházeli jsme s Robertem a Aliaumem z údivu, když jsme shledali, že na jednom z nich bylo znázorněno dobytí Cařihradu, a to zároveň ze souše i z moře, pomoci lodí, právě jak se o to pokoušeli Benátčané. A byl tam i nápis, že Cařihrad bude dobyt lidmi s dlouhými vlasy, jejichž těla budou

pokryta železnými šupinami. A právě Francouzi nosili poměrně velmi dlouhé vlasy a někteří měli na sobě zbroj železných plátků. Jak se potom nedívat takovému prorocství?

O Cařihradu samém bych vám už chtěl jen povědět, že když jsem poznal všechny jeho krásy, zatoulal jsem se někdy i do jeho úzkých, tmavých a páchnoucích uliček, kde nebylo už dvakrát bezpečno. Neboť vězte, že jak ani nemůže být jinak, Cařihrad neobývají jen urození páni a boháči ve svých palácích obklopených zahradami, ale i nuzní chudáci, chátara a zloději. Říkali mi dokonce, že zlodějů je tu bezpočet. A to jednak proto, že jsou chabě stíháni a trestáni, jednak proto, že jsou málokdy dopadeni. Proto je město Cařihrad bohaté nejen majetkem, ale i zločiny. Po tom všem, co mi bylo řečeno a co jsem sám poznal, řekl bych, že to velkolepé město, které je chloubou Řeků, se sice vynášá svým bohatstvím a poklady, ale zároveň se o ně bojí, neboť je to město v sobě zkažené, které kdekoho klame a zklame, takže pak nikomu nedůvěřuje z obavy, aby nebylo samo oklamáno.

Dobyli jsme největší město světa, zvítězili jsme. Nedovedu jinak vylíčit pocity, jež se nás zmocnily. Tatam byla má předchozí malátnost. Mýlil jsem se se svými předtuchami a obavami, neměl jsem pravdu se svými rozumy. Benátský dóže, ten nezlomný stařec Enrico Dandolo, markýz z Montferratu a ten hrdý maršálek Villehardouin — to byly hlavy, na něž bylo spolehnoutí, ti nikdy nezapochybovali o tom, co chtěli. Nezakolísali před přesilou, ničeho se nezalekli a prozíravě dovedli připravit naše vítězství. Byli to rekové obdařeni moudrostí, jež je třeba poslechnout. Byli to praví rytíři, nejstatečnější ze statečných, udatní bojovníci, vynikající nejen odvahou, ale i moudrou předvídavostí.

Křičel jsem s ostatními nadšením, jemuž jsme dali volný průchod. Nebyli jsme prostě k udržení a nikdo se nás ani nesnažil udržet; kdekdo se rozjel a rozběhl do města, které nám bylo dáno v plen. Nikdo už nepomyslel na nic jiného než na kořist, která nám tam kyne. Nikdo ve městě se neodvážil hájit před vítězi svůj majetek. Nesmí se odvážit. Ta hříšná touha po zlatě, ta lačná žádostivost po odměně, kterou jsme si tak těžce vysloužili tím vším, co jsme vytrpěli ve skutečnosti i ve svých představách, zmocnila se nás jako posedlost, nás všech bez výjimky, od velitelů až po posledního mezkaře: rytířů, zbrojnošů, kuchtíka, markýze i podkoního, hraběte, sluhy, nevyjímajíc ani kněze, opaty a biskupy. Každý spěchal něco urvat, každý se hnal za kořistí, dokonce i ranění, pokud jen byli s to postavit se vůbec na nohy. Vždyť jsme s bezpříkladným hrdinstvím dobyli Cařihrad a všechno jeho pohádkové bohatství, které se nám zjevovalo jen ve snu, bylo teď naše.

Pangiotis Agapitos

Bronzové oko (2006)

2. Ikony

Jakmile dokončil večerní mši, pokřižoval se kněz kláštera svatého Lukáše před oltářem a v tichosti opustil chrám. Bohoslužby v tomto chrámě spadaly pod jeho působnost, ale v ženském klášteře se nikdy nezdržoval déle, než bylo nezbytně nutné.

Malý chrám osvětlovaly dva mosazné svícny před presbytářem a řada luceren zavěšených na štíhlých sloupech, jež podpíraly nízkou kupoli. Na stěnách nebyly malby ani jiná výzdoba, jen čtyři přenosné ikony stály ve výklenku presbytáře. Uprostřed chrámu, přímo pod kupolí, seděla představená a zakladatelka kláštera. Přes těžké černé řeholní roucho měla přehozenou pelerínu s kapucí, která jí zakrývala hlavu a ramena. V pravé ruce držela rukojeť hole, kterou měla položenou na kolenou, a levou se dotýkala stříbrného kříže, jenž jí visel na krku. Byla to už šedesátice, ale seděla vzpřímeně a bez hnutí a zdálo se, že ta strnulá póza je pro ni zcela přirozená. O jejím vznešeném původu nebylo pochyb. Měkké světlo svící dopadalo na ušlechtilé rysy její tváře. Kaštanové oči zářily pod klenutým obočím, rovný nos zdůrazňoval symetrický obličej a drobná ústa se rýsovala nad špičatou bradou.

Za představenou stály tři jeptišky a další dvě mladé ženy, nikoli řeholnice, ale zjevně vítané návštěvnice kláštera. Opodál, vedle jednoho ze sloupů podpírajících kupoli, stály další dvě jeptišky. První měla na sobě prosté hnědé roucho a na hlavě vlněnou kapuci. Kožený opasek kolem štíhlého pasu podtrhoval výšku její postavy. Držela hlavu zpříma, ale její obličej se ztrácel v přítmí. Zpod kapuce prosvítal štíhlý krk, jen zčásti zakrytý bílou spodní košilí. V levé ruce držela objemný svazek. Druhá řeholnice byla drobná mladá dívka. Ruce měla schované do rukávů svého řeholního roucha a pokorně stála ve stínu starší ženy.

Nikdo jiný v chrámu nebyl. Když za knězem zapadly dveře, zavládlo ticho. Teplé barvy ikon ve světle svícnu dodávaly tvářím světců téměř hmatatelnou životnost. Představená pozorovala Bohorodičku. Byla to stará ikona, kterou rodina její matky vlastnila déle než pět generací. Malíř pannu Marii zobrazil od pasu nahoru. V levé ruce držela malého Krista a pravou jej podpírala. Matka i syn upírali do široka otevřené oči doprava. Tvář, odkrytý krk a pravá ruka Bohorodičky měly onen narůžovělý odstín, jakoby pocházející od jemného světla, jaký dokázali namalovat jen staří mistři.

Srdce představené zaplavilo při pohledu na neposkvrněnou matku a Boží dítě dojetí. Existoval snad silnější důkaz o správnosti uctívání ikon, než sama Bohorodička, která porozením dítěte proměnila věčnou zvěst o lidském utrpení ve zvěst o spasení? Panna Maria byla matkou Pána a díky jeho lásce se stala matkou všech lidí. Z očí představené bezděčně vytryskly slzy, když si vzpomněla na vlastní jediné dítě, svou sladkou dcerušku, kterou ztratila jako šestiletou – od té doby už uplynulo dvaadvacet dvaadvacet. Stará žena jen stěží ovládla silný cit, který se vynořil z minulosti. Proč se jí poslední dobou čím dál častěji vybavovaly osoby a události zašlých časů? Pociťovala rozčarování. Copak se jí opravdu nepodaří osvobodit před smrtí duši od pozemských pout? Hleděla na obraz Krista a milosrdný pohled spravedlivého soudce alespoň trochu utišil bouři v jejím srdci.

„Sestro Eudokie,“ pronesla překvapivě mladistvým hlasem. Nejmladší ze tří řeholnic k ní neslyšně přistoupila a pomohla jí vstát. Představená se opřela o hůl a pomalými kroky zamířila k presbytáři. Poklekla před oltářem, pokřižovala se, s námahou se sehnula a dotkla se čelem chladné země. Jeptiška počkala, až se představená pokloní svatým obrazům. Pak nečekala na další příkaz a pomohla jí narovnat se a vstát. Představená se obrátila ke čtyřem ženám, které dosud nehybně stály okolo uprázdněné židle, a posunkem je přivolala k sobě.

„Bůh vám žehnej, děti,“ řekla prostě a učinila znamení kříže nad jejich skloněnými hlavami. „Pojďme nyní do refektáře a nasýťme se před večeří znovu duchovní potravou, kterou nám tak štědře poskytuje naše vážená návštěvnice.“ Obrátila se k Eudokii s němou otázkou.

„Všechno je připraveno,“ potvrdila řeholnice.

Představená přistoupila k jeptišce, která držela v ruce knihu, a usmála se. „Myslím, že jsme připraveny poslechnout si tvá duši prospěšná naučení, sestro Kassie. Budeš tak laskavá a doprovodíš nás do jídelny?“

„S největší radostí, matko Kateřino,“ kříšťálový hlas vysoké jeptišky zaplnil prostor. Udělala krok dopředu a na její oválný obličej dopadlo světlo z lucerny pověšené na sloupu. Pod vysokým čelem se klenulo obočí, rámuující dvě černé oči. Její pronikavý pohled působil nezdolně. Měla orlí nos, krásně tvarované rty a kulatou bradu. Její světlá pleť zářila zdravím a jen několik málo vrásek pod očima a nosem prozrazovalo, že je už má dívčí věk za sebou. „Theodosie,“ obrátila se na mladou řeholnici, která stála vedle ní, „pomoz sestře Eudokii, s čím bude třeba.“ Napřáhla pravou ruku a nabídla představené rámě.

Obě ženy zamířily k východu z chrámu, kde se jim už Eudokia chystala otevřít dveře. Vykročily do tmy a pod nohama jim zapraskal sníh. Eudokia a Theodosia šly první, v rukou lucerny. Ostatní ženy je tiše následovaly. Klášterní nádvoří mělo čtvercový tvar, ale bylo poněkud stísněné. Okolní budovy jako by se na chrám tlačily. Matka Kateřina nechala totiž klášter vystavět na rozvalinách paláce, o němž si nikdo nepamatoval, komu patřil. Mnoho stavebního materiálu bylo použito znovu a z prostorné komnaty se tak přeměnily v množství menších cel. Malý chrám zasvěcený evangelistovi Lukáši, prvnímu křesťanskému malíři, byl postaven v centrálním atriu původní budovy. Rozbořený palác tak získal novou podobu i funkci.

Představená společně s jeptiškami i návštěvnicemi prošly nádvoří a zastavily se před vchodovými dveřmi. Eudokia se do nich opřela a vstoupila dovnitř. Ženy obklopilo příjemné teplo a ocitly se v refektáři. Krb plápolal v rohu naproti dveřím. Vedle něj stála skříň s keramickými talíři a poháry a o kousek dál byly další dveře, které vedly do kuchyně a spíže. Místnost byla úzká, s nízkým stropem, omítnutými zdmi a kamennou podlahou. Měla jen tři malá okna směřující na nádvoří. Většinu prostoru zabíral dlouhý stůl, k jehož delším stranám byly přiraženy dvě lavice. V čele stolu, na protější straně místnosti než dveře, stála vysoká židle určená zjevně pro představenou. Prostor osvětlovaly svícný a lampy rozestavené po stole. Místnost byla prostá a čistá, jak se na klášterní jídelnu slušelo.

Jeden předmět však místnosti působivým způsobem vévodil. Na stěně za židlí pro představenou visela velká ikona. Pokaždé když za ten měsíc a půl, co pobývala v klášteře svatého Lukáše, Kassia vstoupila do jídelny, vzbudil v ní smíšené pocity. Stejně tak dnes, když doprovázela matku Kateřinu na její místo, malba přitahovala její pozornost, ale zároveň ji iritovala. Malíř ztvárnil svatbu v Káni Galilejské, kde Kristus vykonal svůj první zázrak. Ikona však nezachycovala Pána proměňujícího vodu v sudech ve víno, ale svatební hostinu. Kolem slavnostní tabule seděli hosté. Uprostřed byl novomanželský pár v přepychových šatech a s perlovými zásnubními věnci na hlavách. Oba byli velmi mladí a velmi krásní. Kassia si hned při prvním pohledu na ikonu všimla, že v centru kompozice se zcela jasně nachází nevěsta, a nikoliv ženich. Dva hosté po pravé ruce novomanželů pozvedli ruce s číši k přípitku. V levém rohu stolu seděl Kristus s vážným výrazem a vedle něj stála Panna Maria. Lehce skloněná k synovi si držela ruku před ústy a tiše k němu promlouvala. Přítomnost obou svatých osob nikterak nenarušovala svatební veselí, jehož atmosféru ikona přihlížejícím zprostředkovávala.

Přestože byl dílem vynikajícího ikonopisce, obraz Kassii rozčiloval. A rozčiloval ji proto, že považovala vyobrazení svatby za nevhodné pro klášter, zejména ženský. Zdálo se však, že svatá představená neoddělovala světský život od mnišského tak přísně. To dokazovala ostatně i přítomnost dvou návštěvnic v klášteře. Musí tu otázku při nějaké vhodné příležitosti otevřít a s představenou si o tom promluvit. Teď jí pomohla posadit se na její židli a podepřela jí záda polštářem. Pak sama zaujala místo po pravé ruce staré ženy. Položila na stůl objemnou knihu a protáhla prsty, aby ji přestaly brnět. Zatímco se usazovaly i ostatní jeptišky, Kassia se snažila soustředit na to, o čem měla dnes večer hovořit. Obraz svatby v Káni ji však

nepřestával rozčilovat. S pohledem upřeným na zčernalé desky knihy se rozhodla pro jiné téma, než původně zamýšlela. Neměla je sice připravené, ale ovládala je dost dobře na to, aby nebylo poznat, že improvizuje.

Představená se pokřižovala, pronesla stručnou modlitbu a sňala kapuci z hlavy. Ostatní následovaly jejího příkladu. Kassii padaly rudě kaštanové vlasy volně na ramena. Jen dvě návštěvnice měly také dlouhé vlasy, ty jejich však byly svázané do uzlu.

V krbu praskalo, jak se v ohni rozpouštěla smůla na kůře dřeva, hořící svíce uvolňovaly medovou vůni. Matka Kateřina hleděla s něhou na sedm žen okolo stolu. Za čtyřicet let nepřetržitého úsilí se jí podařilo vytvořit bezpečný přístav pro sebe i další ženy, které v její blízkosti hledaly útočiště před strastmi života. Klášter byl maličký, ale udržoval si nezávislost, a především ortodoxní víru v časech pro církve složitých.

„Sestro Kassie,“ řekla nakonec, „s mou praneteří z ostrova Aiginy už ses seznámila, že ano?“ „Jistě,“ odpověděla Kassia a usmála se na asi dvacetiletou ženu sedící naproti ní. Byla útlá, snědá a měla velké oči. Její tmavý oděv vypadal nuzně, ale ona přesto působila důstojně. „Obdivuji její pevnou víru a horlivou touhu přiblížit se k Bohu,“ dodala. Představená uchopila Agape za ruku a na chvíli ji sevřela.

„Neznáš však ještě naši druhou návštěvnici,“ řekla. „Jde to paní Zoe, choť našeho místodržícího Manuela Filomatia. Je k našemu klášteru velmi štědrá a účastní se s námi večerních bohoslužeb, kdykoli jí to dovolí povinnosti, které jí ukládá její vysoké společenské postavení.“

Do té chvíle měla Zoe skloněnou hlavu. Teď ji pozvedla a její zelené oči bez výrazu se setkaly s Kasiiným pronikavým pohledem.

„Kandidátka Kassia z Konstantinopole,“ pokračovala představená, „přijela do Soluně na pozvání našeho svatého arcibiskupa. Skládá smuteční hymnus pro zádušní mši.“ Otočila se ke Kassii. „Pro náš klášter je velká čest hostit takto významnou řeholnici.“

Kassia neřekla nic, ale dál si prohlížela manželku místodržícího. Paní Zoe byla pěkná, asi pětadvacetiletá žena, možná mladší. Rovné obočí, vystouplé lícní kosti, drobný nos a malá ústa tvořily harmonický celek v podlouhlém obličejí orámovaném světle kaštanovými vlasy. Vyzařovala z něj přirozená důstojnost. Oči bez výrazu však způsobovaly, že se zdál prázdný, tak jako působí prázdně obrys postavy předtím, než malíř použije barvy. Měla na sobě těžké šaty ke krku a zlatý náhrdelník s křížem.

„Jsi ve městě už dlouho, kandidátko?“ otázala se Kassie bezbarvým hlasem.

„Od svátku svatého Spyridona.“

„Zvláštní, že jsme se dosud nesetkaly na žádné z velkých vánočních bohoslužeb...“

„Kromě jedné celodenní pouti ke hrobu svatého Demetria a dvou návštěv arcibiskupa jsem neopustila klášter.“

„Pracuješ bez přestávky, dítě,“ vložila se do rozhovoru představená. „Až se zlepší počasí, musíte společně s Theodosií navštívit i další významné chrámy ve městě.“

„Ráda tě při tom doprovodím,“ nabídla se Zoe, „až se uklidní situace v paláci. Teprve předevčírem dorazil nový stratég a můj muž mu musí zítra předat správu thematu.“

„Je to tak složité?“ zeptala se jeptiška.

„Stratég s sebou přivezl i císařova prvního sekretáře a to záležitosti poněkud zkomplikovalo. Už je to dlouho, co byl v Soluni naposledy tak vysoce postavený císařský úředník.“

Takže se císař nakonec rozhodl zasáhnout, pomyslela si Kassia. „A z jakého důvodu sem císařův sekretář přijel?“

„Nevím a zdá se, že to neví ani nikdo jiný.“

Kassia se rozhodla další otázky neklást. Najde se vhodnější okamžik.

„Myslím, že jsme odbočily od hlavního účelu našeho setkání,“ prohlásila představená. „A naše návštěvnice se budou muset vrátit domů.“

„Máš pravdu, matko, neztrácejme už čas,“ odpověděla Kassia. „Protože si dnes připomínáme svatého Řehoře Teologa, ráda bych světce uctila tím, že pohovořím o jeho básnické tvorbě, k níž měl obzvláště vřelý vztah.“

Jak někde sám píše, skládal básně, aby nabídl mladým lidem lék na duši. Bohužel dnes už jeho poezii čte jen málokdo.“ Přitáhla si svícen a otevřela objemnou knihu. Pravidelná majuskule zaplňovala světlý list pergamenu. Pro představenou nebylo těžké odhadnout hodnotu a stáří svazku. Kassia otočila několik listů a zastavila se na stránce, jejíž vrchní část zdobila iluminace.

„Řehořovy básně čítají tisíce veršů,“ vysvětlila. „Proto jsem vybrala jen jedinou, jejíž téma bude jistě této společnosti vítané. Její titul zní *Chvála panenství*.“

Začala hovořit o obsahu básně. Řehoř z Nazianzu v ní chválí panenství a panictví nejen jako stav těla, ale především duše, u křesťanů, jak mužů, tak žen. S nadšením se rozhovořila o hlubokém smyslu a kráse veršů učeného církevního otce, a tak si nepovšimla, že manželka místopředsedního se začala cítit nesvá a rozpačitě si pohrává s křížem na svém náhrdelníku. Mladá Theodosia byla zcela pohlcena výkladem své učitelky. Kassii náhle přerušil hlas Agape.

„Když Teolog chválí panenství, znamená to, že odsuzuje manželství?“ zeptala se s upřímným zájmem ve svých velkých očích.

„Vůbec ne. To neměl v úmyslu. Vždyť apoštol Pavel sňatek povolil, aby nemuseli být trestáni ti méně zdrženliví. Řehořův cíl je vyzdvihnout panenství, nikoli odsoudit manželství.“ Kassia si pomyslela, že teď je vhodná chvíle zkonfrontovat se s obrazem svatby v Káni Galilejské.

„Samozřejmě,“ pokračovala, „svatý Řehoř se otevřeně zmiňuje o mnoha nevýhodách manželství. Na konci básně přivádí na scénu Panenství a Manželství, které spolu vedou dialog jako skutečné osoby. Otočila několik stran a položila levý ukazováček na začátek jednoho verše. „Poslyšte, co říká Panenství o manželském životě:

*Pro ženu muž je jak zboží, jež na trhu naslepo koupí,
a často se ukáže špatným. Stejně tak pro muže žena.
Často v něm nelibost vzbudí, pouto však rozvázat nelze.
Pakliže oba jsou dobří a hledají poctivě shodu,
po vlnách života plavba je snadná a příznivý vítr.
Jsou-li však špatní, pak doma je svár a trápení stálé.“*

To už Zoe kříž na svém náhrdelníku křečovitě svírala v dlani. Její oči, ještě před chvílí bez výrazu, se zaleskly smutkem. Ostatní ženy fascinovaně poslouchaly plamenná Teologova slova v Kassiině bezchybném přednesu.

Překlad M. K.